

5

Kapitoly z dějin čínského starověku (do začátku 3. století n. l.)

PhDr. Vladimír Liščák, DSc.
Orientální ústav AV ČR,
v. v. i., PRAHA
vliscak@orient.cas.cz

- ❖ Čína a „barbaři“.
- ❖ Velká čínská zeď.
- ❖ Hedvábná cesta.

- Podnebesí (*Tchien-sia* 天下 *Tiānxià*)
- Země (Říše) středu (*Čung-kuo* 中国 *Zhōngguó*)
- kosmogonické představy o uspořádání světa a vesmíru
- svět má tvar čtverce, kdežto nebe je kruhové
- Chua-sia 华夏 *Huáxià*
- „barbaři čtyř světových stran“ (*S' I* 四夷 *Sì Yì*)
- *Čung-kuo* původně znamenalo centrální území Číny, dokonce se tak mohl označovat i hlavní město - mohlo se tedy přesouvat z místa na místo, tak jak se lokalizace hlavního města měnila v průběhu historie
- k ztotožnění „*Čung-kuo*“ s celou Čínou došlo až v období dynastie Chan (206 př. n. l. až 220 n. l.)

Obecný úvod

3

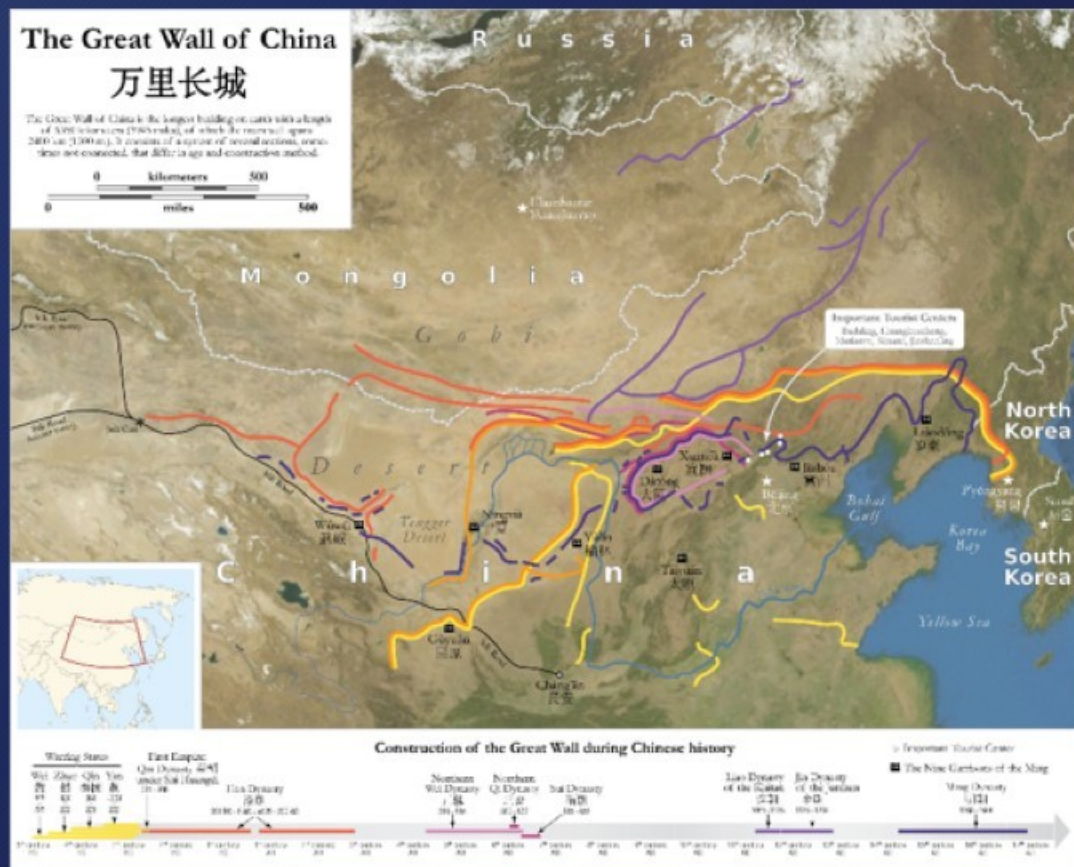
- *Li-t'i* 礼记 *Lǐjì* (Kniha obřadů nebo Záznamy o rituálech), 2. polovina 1. tisíciletí př. n. l.
- *I* 夷 *Yi* (Tung-i 东夷 *Dōngyí*)
- *Žung* 戎 *Róng* (Si-žung 西戎 *Xīróng*)
- *Ti* 狄 *Dí* (Pej-ti 北狄 *Běidí*)
- *Man* 蛮 *Mán* (Nan-man 南蛮 *Nánmán*)

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

4

- Velká čínská zed' (Čchang-čcheng 长城 *Chángchéng*, doslova: „Dlouhá zed'“ nebo Wan-li čchang-čcheng 万里长城 *Wànlǐ Chángchéng*, „Zed' dlouhá deset tisíc li“)
- dnešní podoba zdi byla vybudována až za dynastie Ming v době od konce 14. do začátku 17. století
- nejstarší dochované části jsou ze 7./6. století př. n. l.
- zed' se táhne v délce cca 3460 km

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

5

- od východního mořského pobřeží až k poušti Gobi na západě
- prochází v místech, kudy přes roztroušené oázy kdysi pokračovala západním směrem Hedvábná cesta
- v některých úsecích probíhá v několika liniích a vytváří odbočky (započteno do celkové délky), na jiných místech je naopak přerušena
- 2009 čínské úřady ohlásily, že byly nalezeny dosud neznámé zbytky čínské zdi
- celková oficiální délka zdi dnes tedy činí 8851 km

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

6

- zdi kolem měst již ve 3. tisíciletí př. n. l.
- zed’ z 2. tisíciletí př. n. l. obklopuje město Ao 洹 Áo z doby dynastie Šang
- dodnes je sedm kilometrů dlouhá a více než devět metrů vysoká
- u základny byla široká kolem 20 metrů, na vrcholu asi 5 metrů a možná kolem 10 metrů v době, kdy byla budována
- základní technologie výstavby zdí - takzvané pěchování

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

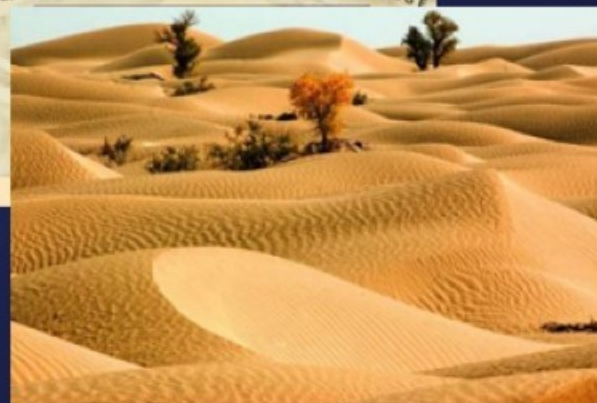
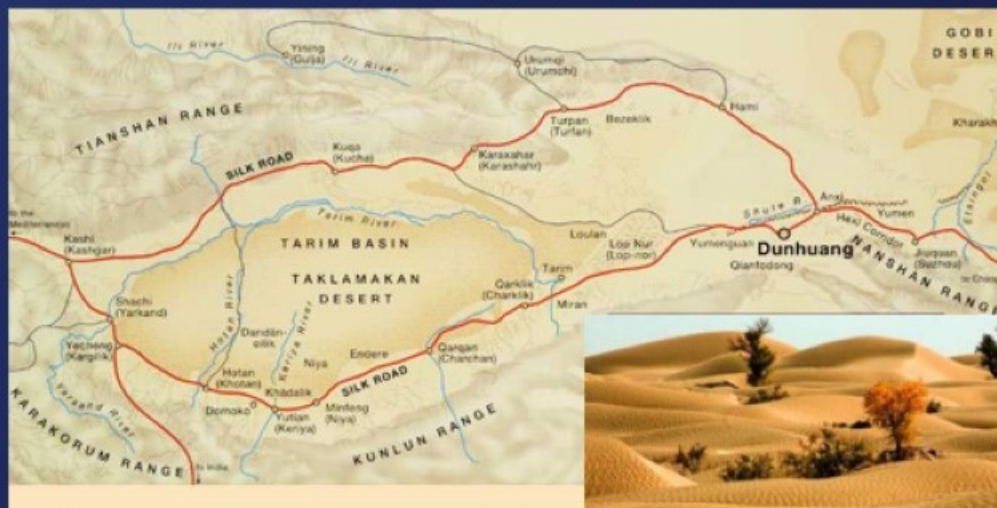
7

- sever čínských států pevně ohraničen oblastí, jejíž podmínky nepřály rozsáhlejšímu zemědělství ani přesně stanovenému společenskému uspořádání
- Střední Asie, Mongolsko a severní Mandžusko
- z této oblasti pocházejí příslušníci kočovných kmenů označovaní v Číně a na Západě různými názvy - např. Žungové, Tiové, Siungnuové, Mongolové, Mandžuové a Hunové

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

8

- do konce 2. tisíciletí př. n. l. nebyl rozdíl mezi způsobem života v severní Číně a v oblastech nacházejících se ještě dál na sever až tak velký
- směrem na severozápad, přes úrodný Východní Turkeistán (dnešní provincie Kan-su a Sin-t'iang), přes táhlé a silnou ledovou vrstvou pokryté pohoří Tchien-šan, přecházelo čínské území v pouště a stepi kotlin Džungarska a Tarimu
- chov dobytka

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

9

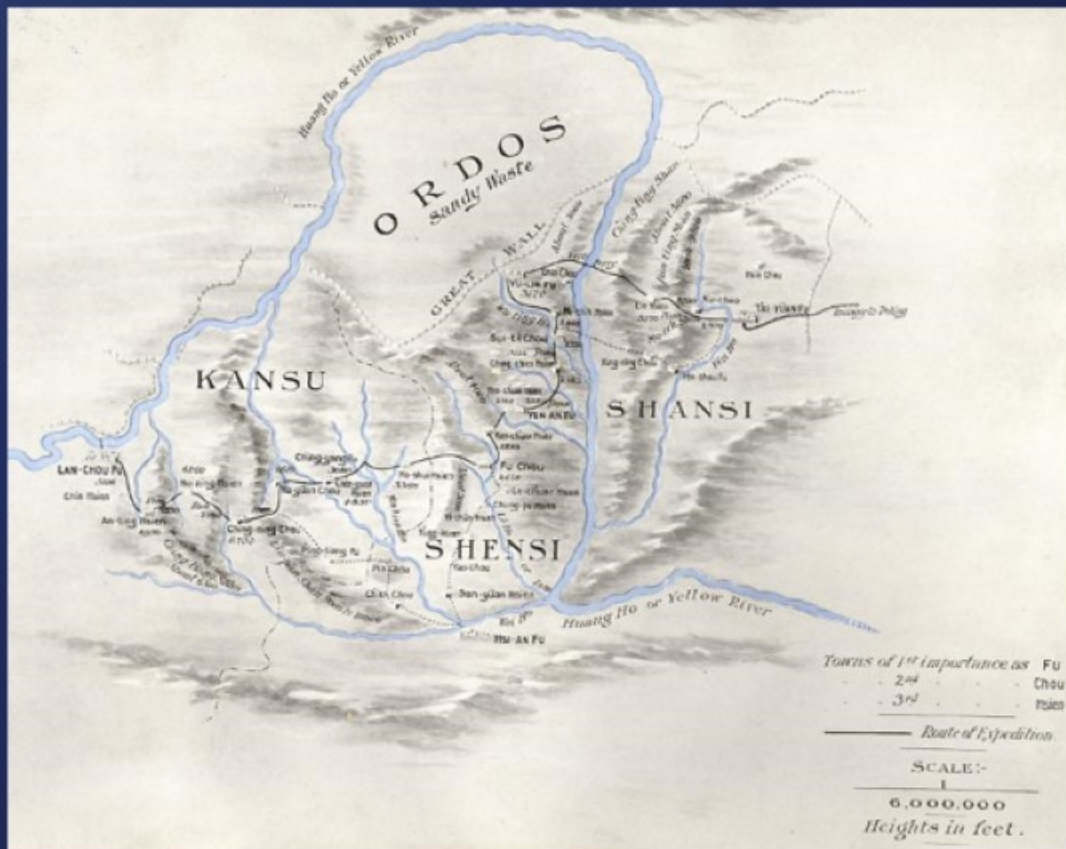
- severovýchodním směrem se díky řekám dolního Mandžuska rozvíjelo zemědělství čínského stylu a směrem dál na sever pak přecházela orná půda v oblast stepí vhodnějších spíše k lovu zvěře a rybaření
- na sever od dnešního Pekingu tvořil pás zalesněných hor jasnou hranici mezi samotnou Čínou, pouští Gobi a Mongolskem

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

10

- na západní straně centrální severní Číny přechází krajina ve stepi v oblasti zvané Ordos 鄂爾多斯 È'ěrduōsī
- je ohraničena a zavlažována severním zákrutem Žluté řeky umožňující jak usedlý zemědělský, tak kočovný pastevecký způsob života

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

11

- kolem roku 1500 př. n. l. změna klimatu vysušila rozsáhlou Mongolskou plošinu (2,7 milionu čtverečních kilometrů) v travnaté stepi pouště Gobi
- tato změna výrazně posunula styl života od usedlého zemědělského k pasteveckému a kočovnému - tedy rozdílnému od severní zemědělské Číny
- nedostatečně zavlažované pastviny neposkytovaly dostatečnou obživu
- Mongolové se začali věnovat především chovu koní a ovcí a lovu
- tato změna znamenala neustálý přechod z jednoho místa na druhé, aby se dobytek mohl dostatečně napást, a zároveň i zvládnutí jízdy na koních, kterými se stáda udržovala na pastvinách

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

12

- kůň Převalského - pravděpodobně přímý potomek prakoně *Equus caballus*
- na území stepí a pouští střední Asie divoký kůň přežíval nerušeně až do doby, kdy zde došlo k rozvoji pasterectví
- pak jej pastevci začali pronásledovat jako konkurenta svých stád dobytka a vybíjet
- zbylo z něj jen několik ojedinělých kusů
- na konci 80. let 20. století započala snaha vrátit koně Převalského zpět do volné přírody v Mongolsku a Číně
- na tomto projektu se od roku 1992 účastní i pražská zoo.

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

13

- malý lehký luk ideální ke střelbě za jízdy
- využívali doslova všechny části zvířat, která jim poskytovala potravu, oblečení a další věci nezbytné k životu
- existovaly i jiné věci - především obilí, kovy a luxusní zboží, jako například hedvábí, které mohli získat jen od svých jižních čínských sousedů, a to buď pomocí vzájemné dohody (obchodu), nebo pomocí síly (nájezdy a drancováním)

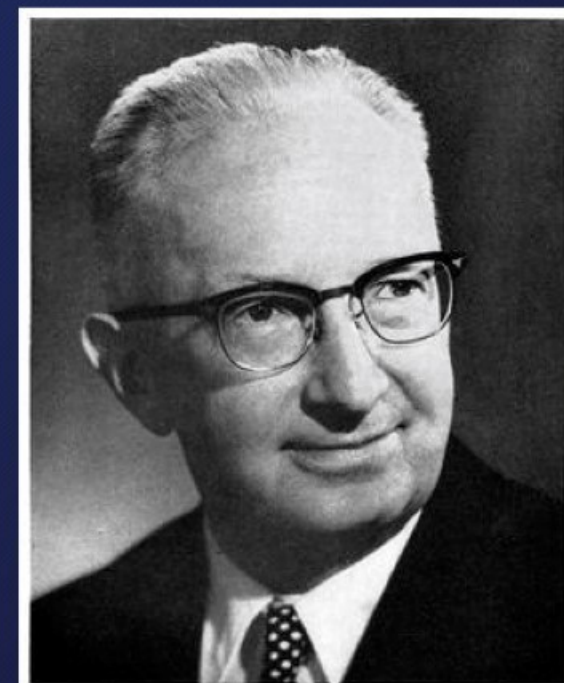

luk Hunů

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

14

- začátkem 1. tisíciletí př. n. l. se mírumilovné soužití mezi těmito dvěma způsoby života - usedlým zemědělstvím a kočovným pastevectvím - začalo jevit jako zcela neudržitelné
- americký geograf **George Babcock Cressey** (1896-1963) - ve 20. letech 20. století zkoumal oblast Ordosu
- podařilo se mu prozkoumat velkou část „vyprahlé a pusté pláně... nehostinnou a neplodnou půdu ležící v extrémních klimatických podmínkách (teplota v létě dosahovala téměř čtyřiceti stupňů Celsia a v zimě klesala na minus čtyři stupně) a pokrytou na některých místech písečnými přesypy, křovinami nebo ostrými travinami... kde toho člověku příroda mnoho nenabízí a i to málo mu dává velmi neochotně“.

GEORGE BABCOCK CRESSEY

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

15

- Cressey zjistil, že „povrch plošiny Ordos... se skládá z písečných přesypů... barvy hnědavého okru... Z povrchu těchto přesypů vylétává do vzduchu obrovské množství jemných částic, které tak vytvářejí charakteristický ‚žlutý opar‘ vznášející se nad Ordosem a dopadající na přilehlé oblasti, jako by tam padaly z obrovského síta na mouku“.
- uvedl, že „vzduch byl tak žízňivý, že se každá kapka vypařila dřív, než mohla dopadnout na zem“.
- zaznamenal, že „přirozená vegetace... tvoří téměř kobercový povrch. Nízká tráva poskytuje potravu dobytku, takže je tato oblast celkem příhodná pro kočovníky a rolníky“.

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

16

- plošina Ordos byla strategicky významná, a to především díky své hraniční poloze mezi dvěma typy společností
- také proto, že se na ní nacházely jak pastviny, tak zemědělská půda
- hospodářská základna pro ovládnutí stepí buď kočovnými kmeny, nebo Číňany

*bronzová soška muže z Ordosu
(3.-1. stol. př. n. l.) s jasně
europoidními rysy*

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

17

- 9. století př. n. l. - severní kmen Sien-jün 獫狁 *Xiǎnyǔn* napadl hlavní město:

V šestém měsíci všude zavládl neklid a vzrušení.

Válečné vozy se připravovaly...

Sien-jünové dávali na odiv svou sílu,
nebylo už času nazbyt.

Král vydal rozkaz zahájit tažení

a zaútočit na vladařovo království. (*Š' t'ing* 诗经 *Shījīng*)

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

18

- při jednom tažení vojenské síly Čouů energicky
„udeřily na vojsko Sien-jünů/ a dosáhly velkého úspěchu...
Zahnali jsme vojsko Sien-jünů
až k Velké čínské nížině“
- ani v tom případě nepřicházelo dlouhodobé bezpečí příliš v úvahu:
„Nemůžeme si dopřát ani chvíli odpočinku
to kvůli Sien-jünům...
Ano, musíme být stále ve střehu,“ varuje báseň a dál říká:
„Sien-jünové útočí jako zběsilí.“

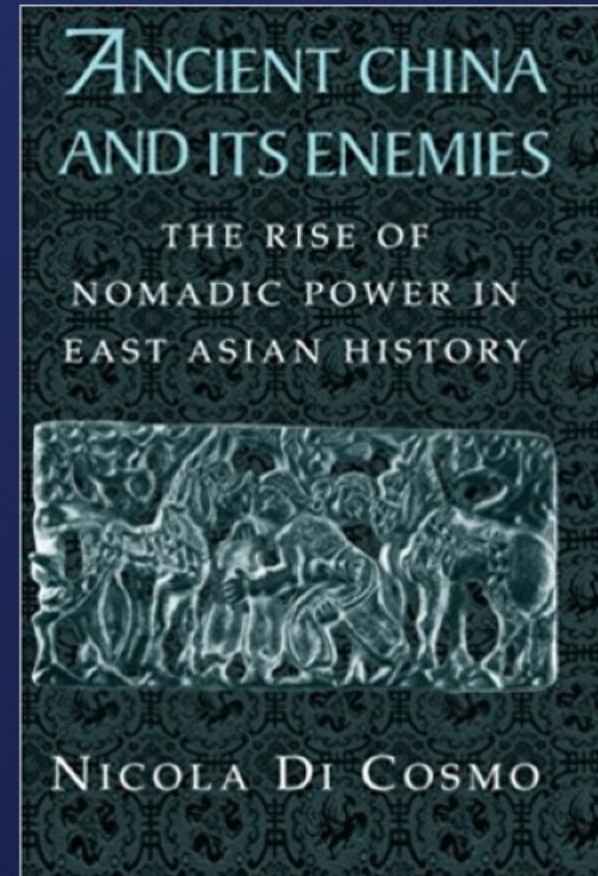
„Barbaři“ a Dlouhá zed'

19

- rychlost zmiňovaného útoku naznačuje, že by mohlo jít o první nomádské válečníky řítící se jako blesk na koních
- právě oni pak v nadcházejících staletích ohrožovali čínské hranice
- V čem tedy nastal tak zásadní zvrat u vztahu, který mohl, alespoň teoreticky vzato, po další tisíciletí zcela pokojně probíhat pomocí obchodování a diplomacie, a nikoli prostřednictvím ničivých válek a zdí?

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

- čínské prameny nomády popisují jako lačné útočné hordy pořádající strašlivé nájezdy proti mírumilovným Číňanům
- označování za
 - „ptáky a zvěř“
 - „vlky, s nimiž není třeba mít slitování“
- tyto nelidské bytosti „prahnoucí po zisku měly sice lidskou tvář, ale zvířecí srdce“ a žily „v bažinách a solných pustinách nevhodných k tomu, aby je obýval člověk“
- znaky pro kmeny žijící severně (*Ti* 狄) a jižně (*Man* 蛮) od centrálních sprašových planin obsahují ideogram jasně znázorňující psy (犴) anebo červy (虫)
- čínský komentář ze 7. století př. n. l. se o příslušnících severních kmenů hanlivě vyjadřuje jako o nahluchlých, barvoslepých proradných nepřátelích

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

- i Evropané měli strach z kočovných kmenů
- Od dob, kdy skytští jezdci, kteří zničili Asyrskou říši, otřásli v prvním tisíciletí př. n. l. základy klasického světa, snažila se i západní Evropa, podobně jako Číňané, démonizovat „barbary“ jezdící v blízkosti hranic na koních.
- Hunové (dali by se označit za „nejstrašlivější ze všech válečníků“ - Ammianus Marcellinus, asi 390 n. l.)
- Avaři (jejich „životem je válka“ - Theodoros Synkellus, asi 626)
- maďarské kmeny („žijí spíš jako divá zvěř než jako lidské bytosti“ - opat Regino z Prümü, asi 889)

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

22

- určité sklony k agresivitě jsou tedy pro kočovný a potulný styl života značně typické
- v průběhu staletí se pro kočovné kmeny ve Střední Asii stalo válečnictví spojené s přísnou vojenskou kázní natolik integrální součástí existence, že ani v turečtině, ani v mongolštině nevznikly samostatné původní výrazy pro označení vojáka, války či míru
- naproti tomu v čínských záznamech se pro hraniční nájezdy objevuje sedm různých označení

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

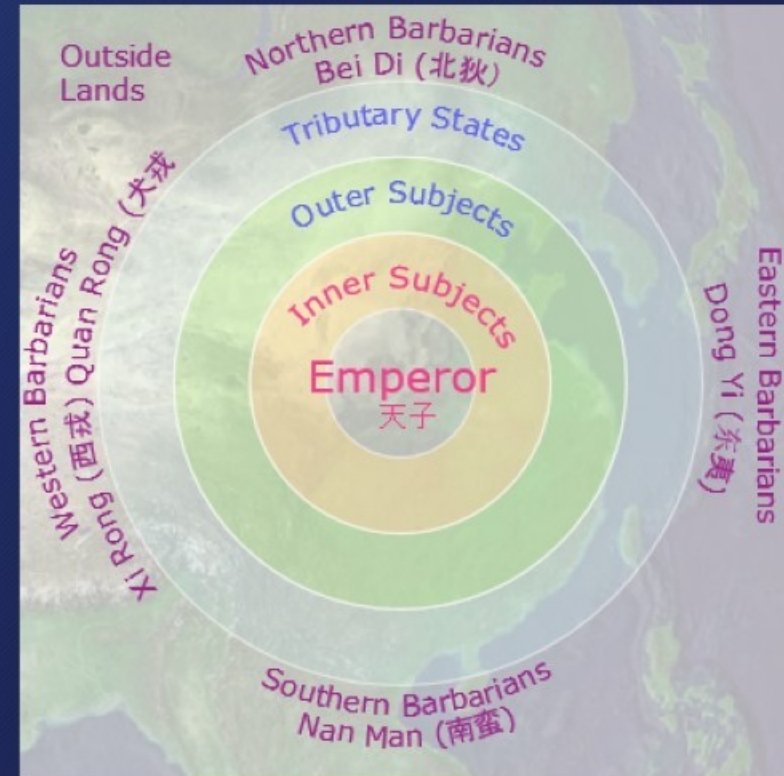
23

- zároveň by však nebylo správné bezvýhradně přijímat čínské popisování severních sousedů jako neobyčejně krutých barbarských útočníků
- čínská předpojatost proti severanům pramenila z vyhraněné centrického pohledu na svět
- stejně jako pojetí samotné Číny vznikl během druhého a prvního tisíciletí př. n. l.
- ortodoxní čínská geografie uvádí, že Čína - taková, jakou ji tehdy znali její obyvatelé - je rozdělena na soustředné zóny
- vnitřní zóně vládne přímo čínský panovník a vnější obývají podřízení barbaři

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

24

- Čína se nachází v centru civilizovaného světa
- všechny vnější zóny se staly podřízenými poddanými čínského vládce
- vnímání nečínských severních kmenů a vůbec všech odlišných společností jako tvorů na nižší úrovni
- nevhodní obchodní partneři či společníci k diplomatickým jednáním
- → nájezdy

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

- archeologické nálezy - přibližně až do roku 1000 př. n. l. neměli lidé žijící poblíž pozdější Velké zdi vyloženě válečné sklony
- pastevecká společnost chovající ovce, vyrábějící keramiku, rituální nádoby a výrobky z nefritu
- v hrobech z té doby nacházejících se na území Střední Asie nebyly nalezeny žádné zbraně
- za dynastie Šang války s pohraničním národem, kterému Číňané říkali Čchiangové 羌 *Qiāng*
- jeho příslušníky chytali, zajímali a využívali jako lidské oběti (až pět set lidí při jednom obřadu) a jako otroky

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

26

- Čína má na svém kontě mnohem víc záznamů o dobytých výpravách než její kočovní sousedé
- z původního středu, nacházejícího se dnes v severní Číně, se Čínská říše rozšiřovala dál a podmaňovala si jih země pokrytý džunglí
- kočovné kmeny neprováděly výbojné výpravy tak často a případy, kdy nomádští válečníci ovládali podstatnou část Číny, byly ve starověku spíše výjimkou než pravidlem
- čínští vládcové se svými vojsky nebyli schopni severní sousedy násilím porazit nebo se uchýlit k nějakému kompromisu či vyjednávání

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

27

- 9. století př. n. l. - počátek stavby zdí

Král pověřil [svého generála] Nan Čunga,
aby šel a postavil v tom kraji zed’.

Jak početné bylo jeho vozatajstvo!

Jak nádherné byly jeho vlajky se znaky draka, želvy a hada!

Syn Nebes nám dal příkaz,

abychom postavili zed’ v severní oblasti.

Posvátnou hrůzu vzbuzoval Nan Čung;

Sien-jünové budou dozajista poraženi! (*Š’ t’ing*)

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

- království Čouů sice přetrvalo až do roku 256 př. n. l., ale neustálé loupeživé výpravy vedené ze severu (kmeny Sien-jünů, Žungů a Tiů) vyhnaly v roce 771 př. n. l. vládce dynastie Čou z jejich hlavního města ležícího na severozápadě a přivodily naprostý pád tohoto vládnoucího rodu
- nájezdníkům napomáhala neschopnost čouského krále, který se čas od času bavil se svou oblíbenou královnou tím, že zapaloval ohně na signálních věžích hlavního města, postavených ke svolávání držitelů královského léna v případě útoků barbarů, a kochal se pohledem na vyděšené obličeje svých podřízených, kteří se přihnali do paláce, kde zjistili, že žádný barbar není v dohledu
- když se však barbaři skutečně objevili, královi podřízení si už signálních věží nevšimli, protože si mysleli, že jde zase jen o další žert, zůstali doma a ve chvílích, kdy bylo pleněno hlavní město, zřejmě nadávali na králův podivný smysl pro humor

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

29

- po pádu dynastie Západní Čou se Čínská říše rozpadla na soubor menších států
- největší z nich - Čchin na západě, Wej, Čao a Jen na severu a severovýchodě a Čchu na jihu - mezi sebou soupeřily o nadvládu po celé období Válčících států (asi 481-221 př. n. l.)
- 660 př. n. l. - střet se severními sousedy téměř způsobil vyhlazení státu Wej 卫 Wèi kmenem Tiů: byla při něm poražena téměř celá armáda Wejů a ve vydrancovaném hlavním městě přežilo jen 730 obyvatel

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

30

- v jednom případě byli severané ubiti k smrti měděnými lopatami
- Číňané tak oslabili kmeny Žungů a Tiů, a to jak čestnými, tak i nečestnými prostředky, kdy se naoko vzdali, intrikovali mezi ministry a vládci těchto kmenů, a kdykoli se jim to hodilo, klidně všechny dohody porušili
- nakonec se stali obětí vlastního úspěchu
- ačkoli měli s kmeny Tiů a Žungů mnoho neshod, znamenaly pro ně velmi užitečné osídlení hranic (v dnešních provinciích Šen-si a Che-pej) mezi severní Čínou a Mongolskem, které oddělovaly Čínu od výhradně kočovných kmenů žijících dále na severu
- Čínská porážka kmenů Tiů a Žungů toto nárazníkové pásmo vymazala a vystavila tak Čínu přímému kontaktu s válečníky, kteří se na koních proháněli po mongolských stepích právě v době, kdy v těchto oblastech byl styl života stále víc spojený s kočovnictvím a válečnictvím

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

31

- již v 7. století př. n. l. začali být bojovníci ze Střední Asie pohřbíváni se svými koni a zbraněmi
- v jednom hrobě objevili archeologové bronzový hrot šípu zabodnutý do kolene kostry
- severní kočovníci - v čínských pramenech od roku 457 př. n. l. označovaní novým názvem Chu 胡 *Hú*
- větší blízkostí nomádů měla pro čínský způsob života dva hlavní důsledky:
 - zavedení bojových metod kočovníků (a zejména bojových kočovníků) do čínského válečnického repertoáru
 - výstavbu těch největších zdí, jaké kdy Čína spatřila

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

- 307 př. n. l. král Wu-ling-wang 赵武灵王 *Zhào Wǔlíng Wáng* (340-295, vládl 325-298 př. n. l.) ze severního státu Čao zahájil dvorní debatu o módě
- v projednávané změně oděvu se skrývala naprosto zásadní změna celkového pohledu na svět: uznání vojenské nadvlády nomádů a nutnost boje proti nim jejich vlastními prostředky
 - „Mám v úmyslu,“ prohlásil král Wu-ling-wang, „přijmout jezdecký oděv kočovných Chuů a naučit svůj lid jejich lukostřelbě a jízdě na koni - a uvidíme, co na to řekne svět!“
- rádce Fej I 肥义 *Féi Yì*, „kdo má velké ohledy, dosáhne jen mála“
 - (citáty jsou z *Čan-kuo cche* 战国策 *Zhànguó cè* [Plány válčících států či Intriky válčících států])

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

33

- uznání a přijetí společenských a vojenských zvyků pocházejících ze severních hranic se stalo zásadním bodem dalšího přežití čínských států
- přes odpor zastánců tradic se rychlí lukostřelci na koních velmi brzy prosadili i v zastaralém způsobu vedení války prosazovaném dávnou šlechtou dynastie Čou
- nejrychleji se těmto novým metodám přizpůsobili zástupci některých států, což jim napomohlo dosáhnout vítězství v průběhu interních válek, které pustošily zemi v druhé polovině prvního tisíciletí př. n. l.
- stát Čchin, nacházející se na severozápadě, přejal tuto inovaci válečnictví dynastie Čao natolik úspěšně, že se mu kolem roku 260 př. n. l. podařilo království Čao porazit
- toto vítězství nad nejmocnějším politickým sokem otevřelo státu Čchin roku 221 př. n. l. cestu k dobytí ostatních částí Číny, čímž došlo k opětovnému sjednocení země, které vytvořilo model čínské politické jednoty trvajících až do současnosti

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

- od poloviny 7. století př. n. l. začaly státy Čchin, Wej, Čao, Jen, Čchu a Čchi po celé Číně budovat rozsáhlou síť zdí s cílem čelit vnějším hrozbám - a to jak ze strany jiných států, tak ze stepí
- po roce 453 př. n. l. postavili barbaři kmene I-čchü 义渠 *Yìqú* v oblasti Ordosu dvojitou zed' jako obranu proti nejsevernějším čínským státům a především proti státu Čchin
- Čao-siang-wang 秦昭襄王 *Qín Zhāoxiāng Wáng* (325-251, vládl 306-251 př. n. l.)
- král barbarů z oblasti I-čchü svedl královnu-vdovu Süan 宣太后 (zemř. 265 př. n. l.) a měl s ní dva syny
- císařovna po jisté době svého svůdce „podvedla a zavraždila v Paláci krásných jar a poté shromáždila vojsko, které vyslala, aby zaútočilo na zemi I-čchü a vyplenilo ji“. (Š' t'i)

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

- Čao-wang (též Čao-siang-wang 燕昭王 *Yàn Zhāo Wáng*, 燕昭襄王 *Yàn Zhāoxiāng Wáng*, vládl 313-279 př. n. l.)
- stát Jen se rozšířil na severovýchod až k oblasti, která později dostala název Mandžusko
- „postavil dlouhou zed'... aby odolal náporu nomádů“
- království Čao - dvojitý val paralelně vedoucích zdí:
 - první, kratší hraniční zed' se nacházela severozápadně od Pekingu
 - druhá, o něco delší, se táhla dál na sever až do Mongolska

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

36

- technologie stavění těchto raných zdí se od metody pýchování používané v 3. a 2. tisíciletí př. n. l. příliš nelišila
- i když nejsou tyto zdi tak pevné jako stavby z cihel, přesto se části některých z nich dochovaly až do dnešní doby
- v Che-nanu se dodnes nachází nízký val z kamení a hlíny vyznačující hraniční čáru, která oddělovala významný jižní stát Čchu od jeho severních sousedů
- svahy v Šan-tungu jsou posety kameny naznačujícími bývalé hranice a v Šen-si zbyly ze zdi, postavené celkem zbytečně vládci státu Wej k obraně před útočným státem Čchin, jen šest metrů vysoké a osm metrů široké pahorky hustě porostlé zakrslými stromy a travou
- zbytky zdi státu Čao, táhnoucí se podél cesty ve Vnitřním Mongolsku, jsou od místních zdí na první pohled jen stěží rozeznatelné a až po bližším zkoumání se dají objevit jejich pevné základy vytvořené lidskou rukou
- podobně nesnadným úkolem je i odhalení zdí státu Jen, nacházejících se v dnešní oblasti Che-pej, protože po obou stranách je travnatá zem a jejich povrch vypadá už jen jako přírodní val

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

37

Pozůstatky zdi státu Čchi z doby kolem 500 př. n. l. patří k nejstarším dochovaným částem Dlouhé zdi.

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

38

- zdi využívaly co možná nejvíce přírodní zdroje a shodovaly se s takovými ochrannými zemskými pásy, jakými jsou strmé svahy, strže a úzké průrvy
- jednou z možných příčin, proč se dochovaly jen části zdí, jako je například zed’ státu Čchin vinoucí se 1755 kilometrů napříč severozápadní Čínou, je fakt, že vlastně nikdy netvořily celistvý val
- v horských oblastech, nabízejících možnost využít k obraně i přírodu, v případě staveb vytvářených lidmi naprosto stačilo vytvořit jen strážní věž nebo část zdi a tím zatarasit cestu
- zed’ státu Čchin se nachází na určité vrstevnici v dané oblastí a vine se tak, aby poskytovala co nejrozsáhlejší obranné a dostatečně vyvýšené zázemí

„Barbaři“ a Dlouhá zed’

- tam, kde byla země rovná, bez přirozených překážek a bylo zapotřebí vytvořit umělé zábrany proti nájezdníkům, se stavěly valy z navršené zeminy a kamení, a to na co možná nejvyšších místech, aby se vnější části tyčily oproti vnitřním do výše
- podél dochovaných zdí byly odkryty zbytky pravidelně i nepravidelně rozmístěných pahorků - vždy tři po čtyřech kilometrech a zdá se, že šlo o základny, věže a pozorovatelný
- uvnitř zdí našli archeologové kamenná ohrazení mající někdy rozlohu i 10 000 metrů čtverečních, dále stavby připomínající pevnosti
- stopy po nedalekých silnicích, které jsou důkazem přítomností velkého vojska a logistického úsilí lidí zajistit zásobování obyvatel zdí patřících Válčicím státům a táhnoucích se celé tisíce kilometrů

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

40

- oficiální zdroje uvádějí, že hlavní pohnutkou ke stavění zdí byla „ochrana“ či „obrana proti barbarům“
- umístění těchto zdí naznačuje, že nebyly postaveny k ochraně Číny, ale
 - k záboru cizího území,
 - k vyhnání kočovníků z jejich půdy
 - ke snadnějšímu vytvoření vojenských základů
- průkopnické využívání jezdeckva, které zavedl král Wu-ling-wang, způsobilo, že Číňané potřebovali nomády, od nichž získávali koně
- jediným způsobem, jak bylo možné vymanit se z tohoto ponižujícího obchodního vztahu se severními kmeny, kterými pohrdali, bylo tedy obsazení a ovládnutí oblastí, v nichž tato zvířata žila

„Barbaři“ a Dlouhá zed'

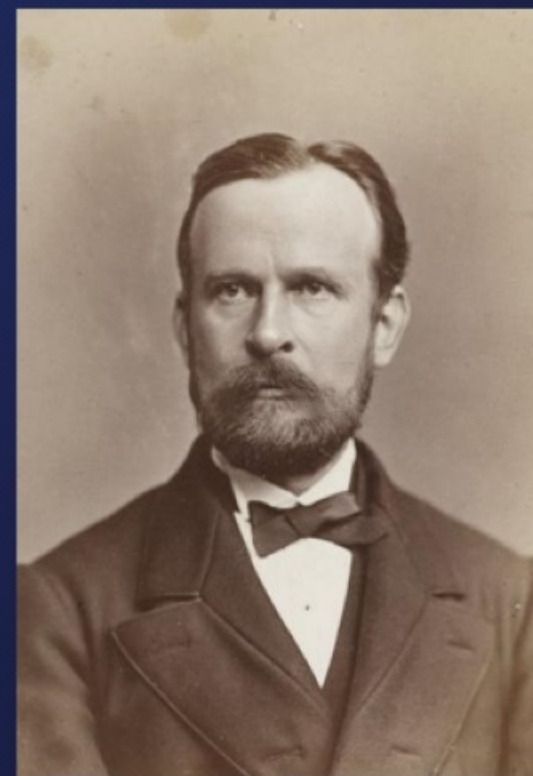
41

- z jednotlivých kočovných kmenů se vytvořila jednotná opoziční síla nazvaná Číňany Siung-nu 匈奴 *Xiōngnú*
- pustošili čínské severní hranice po celých následujících pět či šest století
- jejich vpád představoval ještě závažnější skutečnost
- následující staletí opakovaně ukázala, že hraniční zdi byly při dobyvačných akcích pro částečně civilizované hordy ze severu jen malou překážkou
- zábranou nebyly ani pro vojska severozápadního státu Čchin, která zdolala všechny obranné překážky mezi jednotlivými státy stojící na cestě ke sjednocení Číny, k němuž došlo v roce 221 př. n. l. za vlády Prvního císaře Čchin Š' chuanga (259-210 př. n. l.)
- hranice, které tyto překážky vytvořily, však vymezily oblast konfliktu, v níž se během následujících dvou tisíciletí stavěly zdi a sváděly hraniční bitvy

Historické národy podél Hedvábné cesty

42

- „Hedvábná cesta“, v češtině častěji nesprávně „Hedvábná stezka“ - starověká a středověká dálková trasa vedoucí z východní Asie přes střední Asii do Středomoří
- ve své hlavní větvi spojovala starobylé čínské město Čchang-an (长安 *Cháng'ān*, dnešní Si-an 西安 *Xī'ān*) s Malou Asií a Středozezemním mořem
- moderní název (německy *Die Seidenstraße*, anglicky *Silk Road* nebo *Silk Route*, francouzsky *Route de la soie*, ruský *Velikij šelkovyj put' / Великий шелковый путь*, čínsky *S'-čchou č' lu 丝绸之路 Sīchóu zhī lù*, či *S'-lu 丝路 Sīlù* apod.) vznikl až ve druhé polovině 19. století
- Ferdinand Paul Wilhelm, baron von Richthofen (1833-1905)
- 1877 vyšel 1 svazek *China. Ergebnisse eigener Reisen und darauf gegründeter Studien* (Berlin 1877-1912, 4 svazky a 2 díly atlasu)
- poprvé použil termín „Hedvábná cesta“ (*Die Seidenstraße*) pro celou síť obchodních cest spojujících Čínu se Západem - takže by se spíše mělo mluvit o „hedvábných cestách“

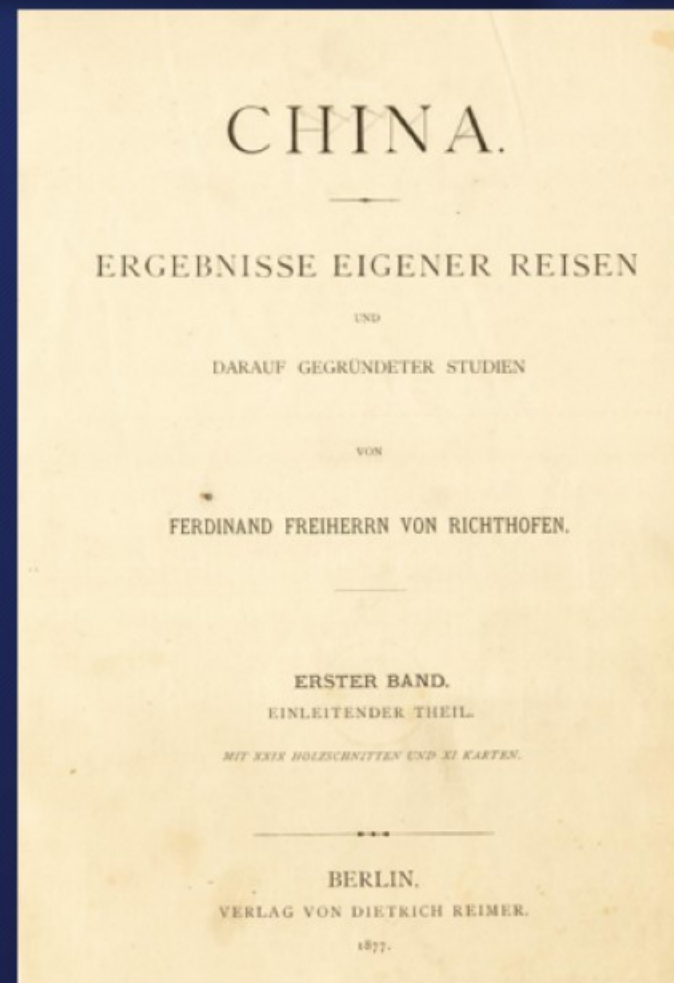

Historické národy podél Hedvábné cesty

43

Dálkové obchodní cesty v Asii v 1. století n. l. Hedvábná cesta vyznačena tučně.

Historické národy podél Hedvábné cesty

44

- čínské historické anály jenom na území Turkestánu pro období mezi lety 100 a 1200 n. l. uvádějí na jeden tisíc různých národů
- od 15. století př. n. l. jsou známa z čínských pramenů jména kmenů, které se staly předky pozdějších turkických, mongolských a tibetských kmenů - některé už jsme zmínili
- kmeny Kuej-fangů 鬼方 *Guǐfāng*, Žungů a Čchiangů, s nimiž bojovali vládci dynastií Šang-Jin (asi 17.-11. stol. př. n. l.) i Čou (asi 11. stol.-256 př. n. l.)
- kmeny Ti a Chu - hromadná označení pro velké skupiny kočovných, polokočovných i usedlých kmenů

Historické národy podél Hedvábné cesty

Sakové

45

- Sakové (též Šakové) - skupina iránských kočovných kmenů, z čínských pramenů od chanské doby známá jako *Saj* 塞 *Sāi*
- *Sakā* - poprvé v perských achajmenovských nápisech ze 6. století př. n. l.
- často ztotožňováni se Skythy (jejich východní, asijskou částí), též Indo-Skythové
- z antické literatury známi jako Σάκαι (*Sakai*) nebo *Sacæ*
- podle archeologických výzkumů posledních desetiletí jedno z jejich center leželo v polovině 1. tisíciletí př. n. l. v oblasti severně od Tchien-šanu, zejména v Sedmiříčí a v Džungarské pánvi ve Východním Turkestánu
- v jejich kurganech (mohylách), hojně rozšířených na území dnešního Kazachstánu, Kyrgyzstánu a Tádžikistánu, nalezeny zbraně a umělecké předměty ve zvířecím stylu

Historické národy podél Hedvábné cesty

Sakové

46

Saské zlaté ozdoby z Tillya tepe v Afghánistánu

Historické národy podél Hedvábné cesty

Sakové

47

- ve 2. století př. n. l. Sakové vpadli do Parthie
- v první polovině 1. století př. n. l. v důsledku tlaku Jüe-č'ü (o nich se zmíním za chvíli) vpadli do severní Indie
- Maues Μαύης (vládl asi 85-60 před n. l.)
- v oblasti Chotanu v dnešním Sin-t'iangu se saský jazyk (chotanština) udržel až do 10./11. století

stříbrná tetradrachma krále Mauese

Historické národy podél Hedvábné cesty

Wusunové

48

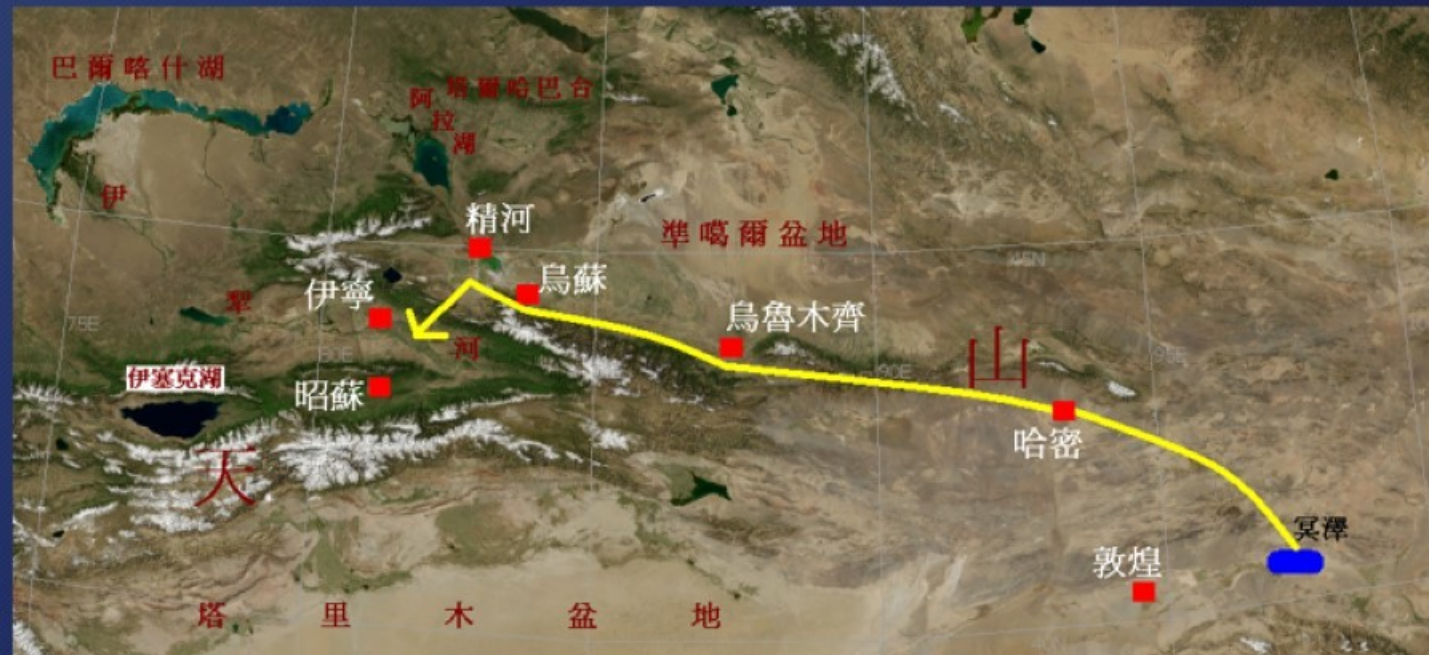
- Wusunové (乌孙 *Wūsūn*) - středoasijské kočovné kmeny snad indoevropské tocharské jazykové skupiny
- *kchun-mo* 昆莫 *kūnmò*, též v podobě *kchun-mi* 昆弥 *kūnmí*)
- Čang Čchien 张骞 *Zhāng Qiān* (asi 200-114/113 před n. l.)
- paralely s původem starověkých Turkitů (Türk)
- profesor Edwin George Pulleyblank (1922-2013)
- Čchi-lien-šan 祁连山 *Qílián Shān*
- Tun-chuang 敦煌, 炖煌, 炖煌 *Dūnhuáng*
- v polovině 2. století př. n. l. přesídlili do oblasti Sedmiříčí (v dnešním Kazachstánu) a na Tchien-šan, kde vytvořili kmenový svaz

Historické národy podél Hedvábné cesty

Wusunové

49

- po roce 125 př. n. l. byli spojenci Chanů proti Hunům (Siungnuům)
- 42 př. n. l. Hunové zničili centrum Wusunů na jižním břehu jezera Issyk-kul.

Migrace Wusunů na západ

Historické národy podél Hedvábné cesty

Wusunové

50

- zvyk, zvaný levirát, tj. po smrti muže se jeho vdova provdala za mladšího bratra nebo za syna
- proti tomuto zvyku vystupovali Chanové, kteří na základě smluv dávali své princezny za manželky wusunským vládcům
- odporoval morálním pravidlům přijatým v čínské společnosti

Historické národy podél Hedvábné cesty

Wusunové

51

- poslední zmínky o Wusunech jsou z 5. století n. l., kdy se přestěhovali dále na západ do oblasti Pamíru a byli posléze asimilováni
- část Wusunů však zřejmě zůstala na původním místě
- v 18. století byl na území Kazachů objeven kmen údajně příbuzný Wusunům
- Ujsini (kazašsky *Үйсін* / *Ujsin* = Wusun) mají dvě větve:
 - Dulat (*Дұлат*, asi 250 000 osob)
 - Sary Ujsin (*Сары Үйсін*, „Žlutí Ujsini“, asi 10 000 osob).

Historické národy podél Hedvábné cesty

Jüe-č'ové (Kušáni a Tocharové)

52

- do 2. století př. n. l. Jüe-č'ové 月氏 *Yuèzhī* obývali Kansuský koridor v oblasti Tun-chuangu
- často ztotožňováni s Tochary (z řeckého *Toxáροι* / *Tochároi*, baktrijsky *Toxoap* / *Toxwar*, *Tuxwar*), nositeli indoevropského jazyka, kteří ve 2. tisíciletí př. n. l. táhli Asií, až se usadili na severních hranicích Číny
- Malí Jüe-č'ové (čínsky *Siao Jüe-č'* 小月氏 *Xiǎo Yuèzhī*) se usadili v tibetském pohraničí
- Velcí Jüe-č'ové (čínsky *Ta Jüe-č'* 大月氏 *Dà Yuèzhī*) v Tarimské pánvi - pod náporem Wusunů vytlačeni dále na západ do Baktrie, kde dobyli Řecko-baktrijskou říši

Historické národy podél Hedvábné cesty

Jüe-č'ové (Kušáni a Tocharové)

53

- z Baktrie Velcí Jüe-č'ové založili Kušánskou říši (1. století před n. l.-asi 227 n. l.), která od konce 1. století před n. l. až do začátku 3. století n. l. ovládala severní Indii a zasahovala i do západní Číny
- Kaniška I. (vládl asi 127-151 n. l.) vládl nad většinou severní Indie, Afghánistán a na přilehlých územích střední Asie
- 230 n. l. Kušánská říše dobyta perskými Sásánovci

Historické národy podél Hedvábné cesty

Jüe-č'ové (Kušáni a Tocharové)

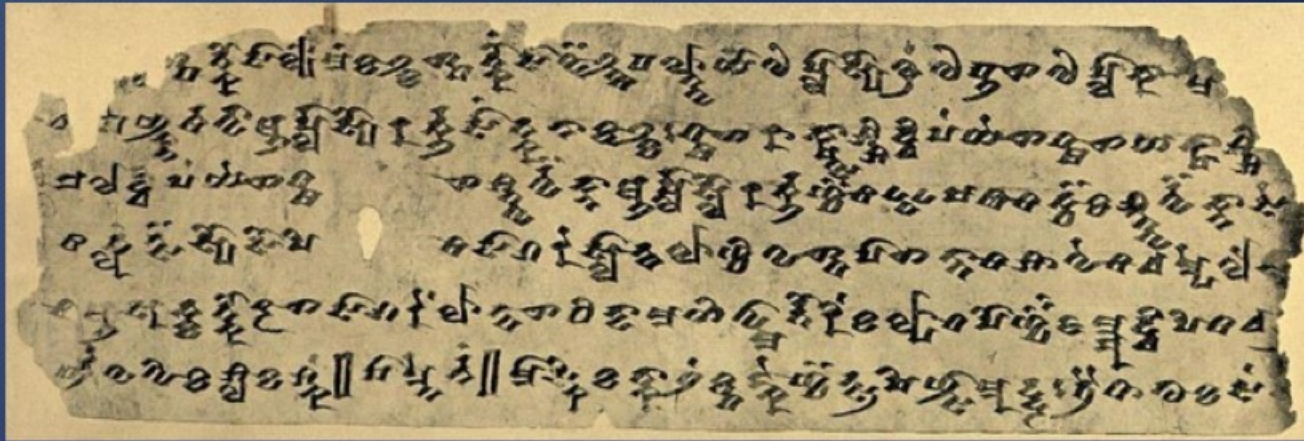
54

- v řeckých pramenech (např. u Strabóna v jeho *Zeměpise*, *Geōgraphiká Γεωγραφικά*) kmeny, jež dobyly Baktrii, označovány jménem *Tócharoi* (Τόχαροι)
- od 4. století n. l. byla území kdysi pod vládou Kušánské říše označována v západních pramenech jako Tocharestán
- v čínských pramenech *Tchu-chuo-luo-kuo* (吐火罗国, 吐火罗国 *Tǔhuǒluó Guó*), *Tu-chuo-luo-kuo* (睹货逻国, 睹货逻国 *Dǔhuòluó Guó*) apod.
- spisy v tocharštině (tzv. dialekty A - východní - a B - západní) z 5.-8. století

Historické národy podél Hedvábné cesty

Jüe-č'ové (Kušáni a Tocharové)

55

rukopisy v tocharštině A a B

Historické národy podél Hedvábné cesty

Sogdové

56

- Sogdové, etnikum iránského původu
- od 1. tisíciletí př. n. l. sídlili v oblasti mezi Amudarjou a Syrdarjou, zvané Sogdiana (z řeckého Σογδιανή / *Sogdiané*)
- Alexandr Veliký (356-323 před n. l., vládl 336-323 př. n. l.)
- příchod Sogdů do Východního Turkestánu se datuje do 4.-3. století př. n. l.
- velké sogdské kolonie a sídliště jsou zaznamenány ve všech hlavních centrech karavanního obchodu Střední Asie, Východního Turkestánu a západní Číny od prvních staletí našeho letopočtu
- velký počet sogdských kupců žil i v tchangském hlavním městě Čchang-anu

Historické národy podél Hedvábné cesty

Sogdové

57

- významnou roli v hospodářské činnosti sogdského obyvatelstva Ordosu v 7.-8. století hrál obchod
- pohřebiště Astana a Karachodža
- v období existence státu Kao-čchang (500-640) a v době tchangské okupace Turfanské oázy (7.-8. století) tvořili Sogdové velké procento obyvatel oázy a hráli významnou roli v tranzitním obchodu
- Sogdové zprostředkovali východní Asii i některé technické vynálezy

Historické národy podél Hedvábné cesty

Sogdové

58

- *kanáty* (též *kariz*, *karez*), podzemní zavodňovací tunely
- zahrady a ovocné sady
- zbrojníci zásobovali Tchangskou říši
- skláři uvedli v 5. století do Číny výrobu vysoce kvalitního, zejména barevného skla

sogdské skleněné výrobky, 4. století n. l.

Historické národy podél Hedvábné cesty

Sogdové

59

- Sogdové vyznávali buddhismus, nestoriánství a manicheismus
- sogdské literární památky, nalezené ve Východním Turkestánu, obsahují
- celá díla nebo zlomky děl náboženského obsahu buddhistického, manichejského a křesťanského
- byla nalezena řada menších textů, průvodních dopisů a pasů, které patří k nejstarším dokladům tohoto jazyka
- křesťanské rukopisy obsahují části evangelií sv. Matouše, Lukáše a Jana a zlomky dalších děl

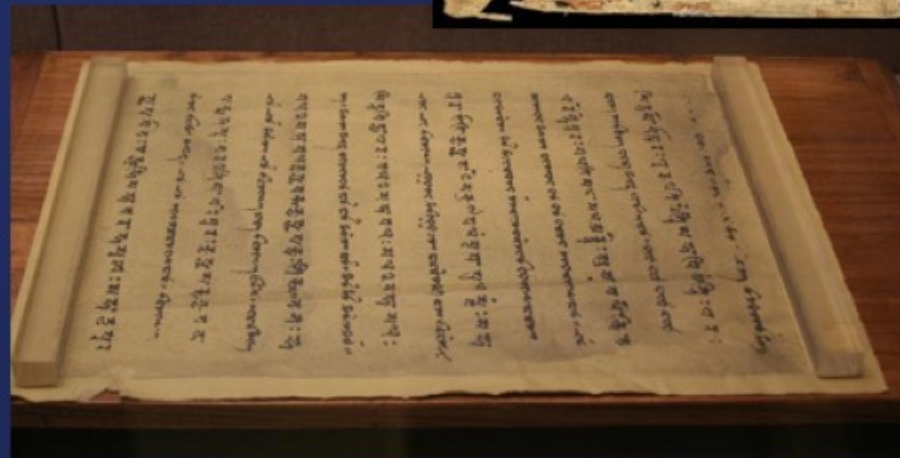
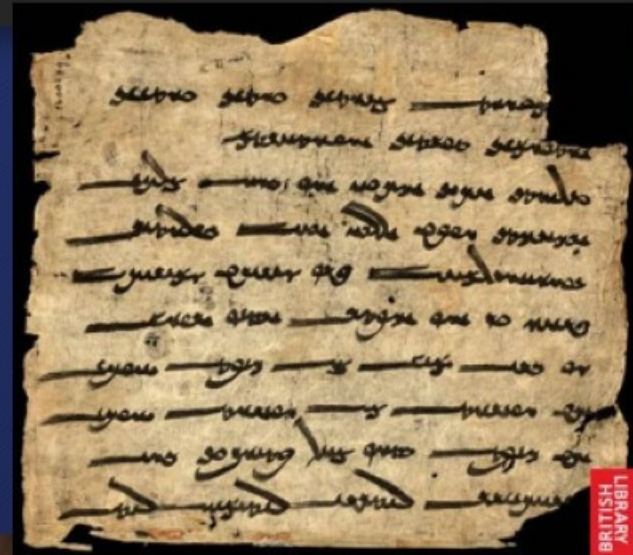
Historické národy podél Hedvábné cesty

Sogdové

60

sogdské texty

5a

Kapitoly z dějin čínského starověku (do začátku 3. století n. l.)

PhDr. Vladimír Liščák, DSc.
Orientální ústav AV ČR,
v. v. i., PRAHA
vliscak@orient.cas.cz

❖ První státní útvary na území Tibetu

První státní útvary na území Tibetu

mytologické počátky

62

- psaná tibetská historie začíná až v 7. století n. l. za krále Songcän Gampa
- tibetské prameny hovoří o čtyřech či šesti - případně jiném počtu - kmenů, které kdysi obývaly Tibetskou náhorní plošinu
- dle legendárního podání byli příslušníci těchto kmenů potomky opic vzešlých ze svazku opičáka a skalní *rákšasí* (démonky)
- nejdůležitější kmeny: Se, Dong, Tong a Mu
- království postupně vzniklo až čtyřicet
- později se ona království údajně sjednotila v tzv. čtyři velké kultury

První státní útvary na území Tibetu

mytologické počátky

63

- podle legendy od počátku světa až do 6. století n. l. v Tibetu vládlo dvacet sedm králů
- první král prý sestoupil z nebes po žebříku či laně zvaném *mu* (symbolizující *axis mundi*, tj. osa světa) a spojil se s pozemským bohem velehor
- prvních sedm králů je podle svého původu většinou označováno jako „sedm nebeských vládců“ (*namgji thidün* གནམ་གྱི་ཁྱི་བདུན་ *gnam gyi khri bdun*) - tradiční data: 247/127 př. n. l.-80 n. l.
- prvním králem Tibetu byl údajně Ňathicänpo གནམ་གྱི་བཙུན་པོ་ *gnya' khri btsan po* (doslova „rek na trůnu šíjovém“, tradičně kolem 247 nebo 127-90 př. n. l.)

První státní útvary na území Tibetu

mytologické počátky

64

- Ňathicänpo nechal v údolí řeky Jarlung (známá spíše jako Brahmaputra) postavit pevnost Jambulagang ཡུམ་བུ་བླ་སྐང་། *yum bu bla sgang* (Během kulturní revoluce byl Jambulagang značně poškozen, částečné opravy se dočkal v 80. letech 20. století.)

První státní útvary na území Tibetu

mytologické počátky

65

pevnost Jumbulagang a okolí (vlastní snímky 2003)

První státní útvary na území Tibetu

mytologické počátky

66

údolím řeky Jarlung (Brahmaputra), vlastní snímky 2003

První státní útvary na území Tibetu

první „pozemští“ panovníci

67

- Prvním skutečně doloženým tibetským králem byl Digumcänpo *ཀྲི་གུམ་བཙན་པོ་ gri gum btsan po* (tradičně 80-100 n. l., podle některých pramenů již ve 2. století př. n. l.), jehož hrobka je Tibetany označována za „hrobku prvního krále“.

pravděpodobná hrobka prvního tibetského krále

První státní útvary na území Tibetu

první „pozemští“ panovníci

68

- Longam ལོང་མ་རྟ་རྩེ་ *lo ngam rta rdzi* - usurpátor
- Pudegunggal ཕུ་དེ་གུང་རྒྱལ་ *pu de gung rgyal*, též Čhathicänpo བྱ་ཁྱི་བཙན་པོ་ *bya khri btsan po* (tradičně 100-130 n. l.)
- „šest pozemských (dobrých) vládců *leg*“ (*sälegdug* སའི་ལེགས་ཏུག་ *sa'i legs drug*)
- „osm (pozemských) vládců *de*“ (*degjä* ལྡེ་བརྒྱུད་ *lde brgyad*)
- „pět mocných vládců *cän*“ (*cännga* བཙན་ལྔ་ *btsan lnga*)
- vládli v Tibetu pravděpodobně mezi 1. a 5. stoletím n. l.

První státní útvary na území Tibetu

nejstarší osídlení

69

- o původních tibetských kmenech je známo jen velmi málo
- nejstarší známky skutečně doloženého osídlení Tibetu byly nalezeny v oblasti Centrálního Tibetu
- megalitická kultura vykazuje známky podobnosti s jinými megalitickými kulturami jihovýchodní Asie a její datace spadá do 2. tisíciletí př. n. l.
- trvalejší osídlení Tibetské náhorní plošiny pravděpodobně začalo až počátkem našeho letopočtu.

První státní útvary na území Tibetu

Čchiangové

70

- nejranější Čchiangové 羌 *Qiāng*
- zmiňováni jak ve starověkých čínských textech, tak již v šangských nápisech na věštebných kostech z doby před 3000 lety
- starověcí Čchiangové (známí též pod jménem Ti-čchiang 氐羌 *Dīqiāng*)
- čínští historikové tyto kmeny představovali jako lovce pověstné svou udatností
- loupeživé nájezdy na zemědělské usedlosti v okolí Čchang-anu (Si-anu) již kolem roku 1400 před n. l.
- Čchiangové a osmi dalších spojeneckých kmenů ze západu byli hlavními spojenci čouského krále Wu-wanga, který s jejich pomocí porazil v bitvě u Mu-jie kolem roku 1046 př. n. l. šangskou armádu.

První státní útvary na území Tibetu

Čchiangové

71

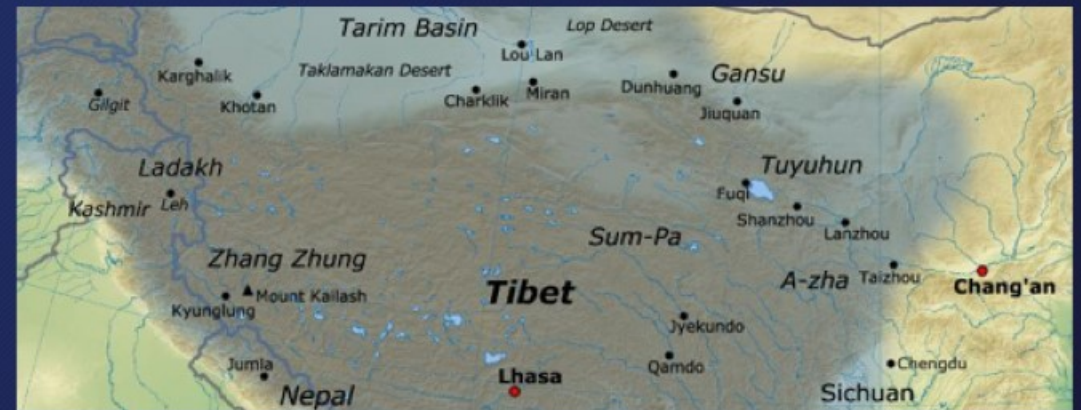

První státní útvary na území Tibetu

Žangžung

72

- Žangžung རང་ཁྱེ་རྒྱལ་ *zhang zhung* (asi 800 př. n. l.-644 n. l.) - centrální Tibet
- kultura království Žangžung se rozvíjela v západním Tibetu s centrem kolem posvátné hory Kailás
- vlastní jazyk
- náboženství bön
- Ligmirja ལིག་མི་རྒྱལ་ *lig mi rkya* (do 644 n. l.).
- dodnes jazykem žangžung mluví asi 2 000 obyvatel indického Himáčalpradéše

První státní útvary na území Tibetu

Žangžung

73

